

demonstrans, quod cum tanto timore perficio. Quidam enim ut humanum contempnunt, quod prædicant ut divinum: & ita fit ut res sancta videatur esse non sancta, cum non perficitur sanctè. Unde dicitur: Sanctificate jejuniis: id est, sanctum facite, sive monstrate.

Ut fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto. Ut exemplo meo gentes efficiantur hostia Deo accepta, non igni sanctificata vel suscepta, sed Spiritu sancto: sicut scriptum est: Quia sedit super Apostolos quasi ignis: & vise sunt eis variae linguæ.

Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Gloriam habeo apud Deum, licet apud homines infamer & maculet.

Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus, in obedientiam gentium. Hic ostendit Christi & Spiritus sancti, unam esse potentiam atque virtutem. Item non ausus sum aliquid dicere me in his duntaxat rebus propria virtute fecisse, & non omnia per me esse Deum operatum.

In verbo & factis, in virtute signorum, & prodigiorum. Hoc est doctrina & signis. Non enim de operibus hic, sed de virtutibus loquebatur.

In virtute Spiritus sancti. Unam esse virtutem atque potentiam.

Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Repletur Evangelium, cum etiam gentes credunt.

Sic autem prædicavi Evangelium hoc: non ubi nominatus est Christus: ne super alienum fundamentum edificarem. Non omnis qui super alienum fundamentum ædificat, malè facit: sed si ædificet aurum, & cætera. Hic pseudoapostolos tangit, qui semper ad eos qui jam crederant ibant, & nunquam ad gentes: quia non poterant virtutes operari. Et ostendit perfectè se laborasse, qui & fundamentum posuit, & ædificium superstruxit.

Sed sicut scriptum est. In Isaia. Ostendit suum laborem jam antè fuisse prædictum.

Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent. Ostenditur Christus in Apostolis, & per virtutes quæ in ejus nomine fiebant.

Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos. Exposuit illud quod in capite dixerat.

Et prohibitus sum usque adhuc. Nunc verò ulterius locum non habent in his regionibus. Ubi jam toti firmi sunt, causam se negat habere ponendi fundamentum.

Cupiditatem autem habens veniendi ad vos. Notandum, esse cupiditatem etiam bonam: sicut, Cupio dissolvi, & esse cum Christo. Et: Concupivit anima mea desiderare iustificationes tuas.

Ex multis jam præcedentibus annis. Qualis necessitas fuerit ostendit, quæ illum multis detineret annis.

Cum in Hispaniam proficisci cæpero, spero quod præteriens videam vos. Utrum in Hispania fuerit, incertum habebatur.

Et à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruius fuero. Quia ita vos exhibebis, ut nec apud vos locum aut necessitatem habeam diutius remorandi: & ideo ex parte illis fuisse dicit: quia non credere indigebant, sed tantummodo confirmari. Sive ideo ex parte: quia nulla magnitudinem temporis faciat charitatem.

Nunc igitur proficiscar in Jerusalem. Hoc mihi restat deinceps ut veniam.

Ministrare sanctis. Sancti erant in Jerusalem, qui omnibus suis distractis, & ante Apostolorum pedes depositis, orationi, lectioni, doctrinæque vacabant. Quales autem fuerint, ex hoc cognoscitur, ut ipse Apostolus per se illis pergeret ministrare: & quibus oblationem suam esse optat acceptam: id est, ut eam dignentur accipere, ostendens hoc non tam prodesse accipientibus, quam dantibus. Hoc contra illos facit qui gloriam perfectionis impugnant.

Probaverunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam sumptuum facerent sanctis.

In pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis. Quia propter sanctorum ædificationem esse pauperes voluerunt. Sive simpliciter pauperes sanctorum intellige.

Et debitores sum eorum. Exemplo eorum provocat Romanos ad simile opus, ostendens hoc illis non immeritò placuisse.

Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles: debent & in carnalibus ministrare eis. Quia doctores ex ipsis habebant, & focii facti fuerant radicis, & pinguedinis olivæ: ideoque unusquisque in quo abundat debet alteri impartire.

Hoc igitur cum consummavero, & assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam. Si vos bene exhibueritis, abundavit nobis bona doctrina in vos: quia quantum proficit discipulus, tantum provocatur ad docendum & doctor. Sicut alibi ait: Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii. Sive, abundanter benedicuntur in adventu meo Christus in vobis.

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. Sciens Apostolus quoniam propter prædicationem Christi Romam vincens ducendus erat, in abundantia benedictionis prædicat se esse venturum. Vel certè quoniam conscius sibi erat, nihilominus habere se gratiam ab aliis Apostolis.

Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Jesum Christum. Rogat ut pro eo tota instanter oret Ecclesia: quia novit multum valere preces in communi multorum. Jacobo enim occiso, Petrus fratrum precibus de carcere liberatur: qui non tam illi quam sibi beneficium præstitit, scilicet ut ejus possint doctrina firmari.

Et per charitatem sancti Spiritus: ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. Spiritualis enim charitas facit ut pro invicem exoretis.

Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa: & obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis. Sive ut omnes credant: sive fidelibus ministrans, in manus infidelium non incurram: ne ad vos venire non possim.

Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, & refrigerer vobiscum. Tunc in gaudio veniam, si oblatio mea ab eis accepta fuerit: & securus verbum Dei abundantius loquar. Tristitia enim animi multum impedit ad doctrinam.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen. Deus pacis non nisi in pacificis est. Pulchrè autem finivit, duobus populis in concordiam revocatis.

Caput XVI.

COMMENDO autem vobis Phæben sororem nostram. Jam quasi finito textu Epistolæ, ut solet commendationis gratiam subter adnexuit. Item hic monstrat Apostolus non accipiendam aut eligendam personam esse viri vel femine, quando Romanis per mulierem (ut fertur) litteras mittit. In eadem Epistola aliis feminis mandat salutem.

Quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Cenchraia. Sicut etiam nunc in Orientalibus diaconisse mulieres, in suo sexu ministrare videntur in baptismo, sive in ministerio verbi: quia privati docuisse feminas invenimus, sicut Priscillam, cujus vir Aquila vocabatur.

Ut eam suscipiatis in Domino dignè sanctis, & assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit. Etenim ipsa quoque assistit multis & mihi-ipsi. Ut adjuvetis eam, sive sumptuum opibus, sive solatio: quia & ipsa quamdiu habuit, plures adjuvit.

Salutate Priscam & Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu. Qui conformasse se Apostolo dicuntur in fide: quos & ideo adjutores appellat, quia in opere doctrinarum ubi ipse laborabat, & isti juverunt.

Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: Quibus non solum ego gratias ago, sed & cuncta Ecclesia gentium. Probando meam doctrinam, se periculo subjecerunt, propter quod illis omnes Ecclesiæ gratias agunt: quia per illos ego servatus sum.

Et domesticam Ecclesiam eorum. Ostendit congregationem fidelium, Ecclesiam nominari.

Salutate Epanetum dilectum mihi: qui est primitivus Ecclesiæ Asiæ in Christo Jesu. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Primitivos Ecclesiæ Asiæ, istos omnes quos salutari, intelligimus ex nominibus fuisse peregrinos: per quorum exemplum atque doctrinam, non absurdè existimamus credidisse Romanos.

Salutate Andronicum & Juniam cognatos, & concaptivos meos: qui sunt nobiles in Apostolis: qui & ante me fue-

rant in Christo Jesu. Salutate Ampliatum, dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum, adjutorem nostrum in Christo Jesu: & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen, probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcisci domo, qui sunt in Domino. Salutate Triphenam, & Tryphosam: quæ laborant in Domino. Salutate Persidam charissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino: & matrem ejus & meam. Etate, non partu matrem salutate. Hi ex Judæis erant, & quia simul cum Paulo fuerant tribulati, nec terrii: ideo nobiles hoc merito habebantur: qui ad profectum Romanorum inter ceteros fuerant destinati, quique priores Paulo credidisse, ipsius testimonio referuntur.

Salutate Asyncritum & Phlegontem Hermam, Patroban, Hermen, & qui cum eis sunt fratres. Salutate Philologum & Juliam, Nereum & sororem ejus, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt sanctos. Suo exemplo nos docet quales amicos debeamus in nostris literis salutare: non divites sæculi, facultatibus vel dignitatibus honoratos: sed gratia ac fide locupletes.

Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Non fidè vel subdole, quale Judas tradidit salvatori. Ideo enim in Ecclesiâ pax primo annunciat: ut ostendat se cum omnibus esse pacificum, qui corpori communicaturus est Christi.

Rogo autem vos fratres, ut observetis eos qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri. De illis dicit qui ex circumcisione illo tempore venerunt, jejunia & abstinentiam destruentes, neomenias, & sabbata, & cæteras ferias, ventris gratia prædicabant, dissentientes ab apostolica doctrina, & fratribus offendicula præparantes.

Et per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Per blandimenta, & adulationes, compto sermone compositas.

Vestra enim obedientia in omni loco divulgata est. Si illis obedistis quibus non debuistis: quanto magis vobis obedire debetis? Nam & illi propterea ad vos venerunt, quia sciebant vos per obedientiam simplicem citò posse seduci.

Gaudeo igitur in vobis: sed volo vos sapientes esse in bono: & simplices in malo. Deus autem pacis conterat satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Salutari vos Timotheus adjutor meus, & Lucius, & Jason, & Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam hanc, in Domino. Salutate vos Cajus hospes meus, & universa Ecclesia. Quia bona est obedientia,

Commentarii in Epistolam ad Romanos finis.

COMMENTARIUM IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

Caput I.

PAULUS. Paulus, quod nomen præponit in Epistolis, autoritatis esse noscendum. Item aliter: Paulus Apostolus, connectens in Epistola fratrum nomina: vel humilitatem suam significat: vel cooperatorem esse cum Apostolice prædicationis ostendit.

Vocatus Apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei. Voluntate Dei vocatur quisque ad fidem: sed sua sponte, & suo arbitrio credit: sicut ait in Actibus: non fui incredulus cælesti visioni.

sed si rationabilis sit: & ideo volo vos sapientes esse in bono, ut malum nescientes, sub pedibus innocentie deponatis inimicum. Ita enim dedit nobis Dominus potestatem calcandi super scorpiones atque serpentes, & omnem virtutes inimici: id est ne vobis prævaleat: & omnibus super eum membris liberis ac solutis ambulare possimus.

Salutat vos Erastus arcarius civitatis: & Quartus frater. Hic arcarius ex arcario dicit: sicut gentes credentes ex gentibus sæpe vocavit, secundum consuetudinem legis quæ Abigail, uxorem Nabal adhuc appellat, cum jam illo mortuo in David matrimonium transisset.

Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Hæc est subscriptio manus ejus in omnibus Epistolis, ut in ea etiam commoneat beneficia Christi.

Ei autem qui potens est vos confirmare. Signis atque doctrinis. Item hic Patris personam monstrat. Descendens autem dicit: manifestatum hunc per scripturas propheticas secundum imperium æterni Dei: Spiritum sanctum significat. Item infert: Cognitum est soli sapienti Deo per Christum Jesum: cui gloria in sæcula. Hoc loco Patrem & Filium manifestè loquitur. Quod autem dicit: Cognitum est soli sapienti Deo: in communi munere, mysterii significat trinitatem.

Juxta Evangelium meum, & prædicationem Jesu Christi. Ut sic vivatis, quomodo ego Christi exemplo, & autoritate gentibus prædicavi.

Secundum revelationem mysterii. Mysterium de vocatione universarum gentium in lege diu fuerat occultatum, quod nunc per Paulum evidenter patefactum est Evangelium in Christo per testimonia Prophetarum: quia quamvis de gentibus antè multa dixisset, tamen quomodo & in Christo unum fierent & Judæi, nemo tam apertè cognoverat. Existimare enim poterant quosdam ad fidem quasi profelytos admittebant.

Temporibus æterni taciti, quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum. Descendens autem dicit quid est patefactum.

Secundum præceptum æterni Dei. Præcepit Deus ut omnes gentes obediant, & Deum agnoscant, quod futurum quandoque solus antè sciebat, qui solus naturaliter sapiens, sicut naturaliter bonus: cum tamen, & homo dicatur bonus: sed nos institutione boni vel sapientes esse possumus: ille natura. Cui per Jesum Christum gloria & honor in sæcula sæculorum.

Ad obedientiam fidei in cunctis gentibus. Spiritum sanctum significat. Item infert.

Cogniti soli sapienti Deo per Jesum Christum: Cui honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.